

*Hrvoje Kekez**

*Petar Sekulić***

Tragom jedne misli Emilija Laszowskog: Krčingrad kao moguće prvobitno sjedište Drežničke županije***

Srednjovjekovna utvrda Krčingrad nalazi se na šumovitom poluotoku između Kozjačkoga i Gradinskoga jezera u sklopu Nacionalnoga parka Plitvička jezera. Dosadašnja arheološka istraživanja potvrdila su da su danas vidljivi ostaci građeni na prijelazu 13. u 14. stoljeće, a široka kontekstualizacija sačuvanih povijesnih izvora ukazala je na to da su ga vrlo vjerojatno izgradili knezovi Babonići da bi zaštitili ulaz na prostor svoje političke i gospodarske domene. Krčingrad se nalazio na vrlo važnom prometnom pravcu koji je, prolazeći prostorom današnjih Plitvičkih jezera, spajao područja srednjovjekovne Drežničke i Krbavske, tj. Ličke županije. U radu se propitkuje teza Emilija Laszowskog da je Krčingrad bio prvobitno središte srednjovjekovne Drežničke županije, analizirajući pritom dosadašnja mišljenja u historiografskoj literaturi, kao i razmatrajući sačuvana srednjovjekovna pisana vrela, ali i različita kasnija svjedočanstva, te promatrajući geostratešku važnost plitvičkoga prostora u razvijenom srednjem vijeku kroz spektar središnjih funkcija nekoga naselja.

Ključne riječi: Plitvička jezera, Krčingrad, Drežnička županija, sjedište županije, Emilij Laszowski, razvijeni srednji vijek

* Hrvoje Kekez, Odjel za povijest, Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 24, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: hrvoje.kekez@unicath.hr

** Petar Sekulić, Hrvatski restauratorski zavod, Kozarska 5, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: psekulic@h-r-z.hr

*** Ovaj je rad rezultat rada na projektu *Topografija srednjovjekovne Zagrebačke županije (14.-16. stoljeće)* (IP-2020-02-8706), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Uvod

U svojem terenskom dnevniku iz 1911. godine, nastalom tijekom prve sezone arheoloških istraživanja ostataka Krčingrada, srednjovjekovne utvrde smještene na šumovitom poluotoku (Gradina Kozjak) između Kozjačkoga i Gradinskoga jezera (prilog 1), Emilij Laszowski,¹ suočen s očito važnom srednjovjekovnom utvrdom koju je iskapao, a koja se postupno „otvarala pred njegovim očima”, kao i s činjenicom da se ona ne spominje u sačuvanim pisanim izvorima, te promišljajući srednjovjekovni drežnički prostor, iznio je pretpostavku da bi upravo Krčingrad mogao biti dotad nepoznato sjedište srednjovjekovne Drežničke županije, i to riječima: ... „Kako je u tom predjelu sterala stara hrvatska županija Drežnička, da bi baš taj grad na ‘Gradini’ bio sjelom stare ove županije, koje se zametak krije u vrijeme hrvatske narodne dinastije...”²

Riječ je o srednjovjekovnoj utvrdi čija je prošlost slabo poznata zbog nedostatka sačuvanih pisanih izvora. Na temelju rezultata arheoloških istraživanja provedenih od 2008. do 2022.,³ zatim kontekstualizacije sačuvanih povijesnih izvora, kojom je razmotren međudnos Krčingrada, Drežničke županije i knezova Babonića te postojanje srednjovjekovnoga prometnog pravca kroz Plitvička jezera, kao i značenja njezine mikrolokacije, bilo je moguće donijeti neke zaključke. Moglo se pretpostaviti da je riječ o utvrdi koju su na prijelazu 13. u 14. stoljeće dali izgraditi knezovi Babonići da bi zaštitili ulaz na prostor svoje političke i gospodarske domene, a nalazila se na vrlo važnom prometnom pravcu koji je, prolazeći prostorom današnjih Plitvičkih jezera, spajao područja srednjovjekovne Drežničke i Krbavske, tj. Ličke županije. Do promjene geostrateške važnosti plitvičkoga pravca, pa samim time i Krčingrada, došlo je nakon 1323., tj. nakon što je kralj Karlo Robert potvrdio Drežničku županiju knezu Dujmu III. Krčkom. Iako je plitvički pravac omogućavao najkraću vezu između frankapanskih posjeda u Drežničkoj i Gatačkoj županiji, Krčingrad je za nove gospodare izgubio na strateškoj važnosti. Naime, od te godine on ulogu važnoga obrambenog mjesta koju je imao na rubu prostora političke i gospodarske domene knezova Babonića gubi u sastavu

¹ O Emiliju Laszowskom poglavito vidi: Mario Stipančević, *Neznani svijet Emila Laszowskog* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2014). O arheološkim istraživanjima ostataka Krčingrada koja je Laszowski proveo 1911. i 1912. vidi: Petar Sekulić, „Arhivske crtice uz 110. godišnjicu od početka arheoloških istraživanja starog grada (Krčingrada) na Plitvičkim jezerima”, *Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 13 (2022): 125-135.

² Arhiv Ministarstva kulture Republike Hrvatske – Konzervatorski odjel Rijeka – „Krčingrad”, Emilij Laszowski, „Izvještaj o uspjehu istraživanja ‘Gradine’ na Plitvičkim jezerima” (1911./1912.), str. 18.

³ Četiri sezone arheoloških istraživanja (2008., 2009., 2013. i 2014.) vodila je dr. sc. Tajana Pleše, a arheološka istraživanja Krčingrada nastavljena su 2019., 2020. i 2022. pod vodstvom Petra Sekulića, dipl. pov. i arheol.

političke i gospodarske domene knezova Krčkih (kasnijih Frankapana).⁴ Vjerojatno je tada došlo do prestanka korištenja Krčingrada jer geostrateško poimanje novih gospodara, knezova Krčkih, to više nije zahtijevalo.⁵

Srednjovjekovna Drežnička županija u sačuvanim povijesnim vrelima prvi se put spominje u ispravi od 8. listopada 1253., kojom ju je kralj Bela IV. predao na upravljanje knezovima Nelipčićima (poimence knezovima Stjepanu, Ivanu, Vojniću i Kvaču) kao zamjenu za posjede koje im je oduzeo u južnim hrvatskim krajevima.⁶ Iako u srednjovjekovnim vrelima nije sačuvan podatak gdje se nalazilo njezino središte, o čemu će više riječi biti u nastavku rada, logično je pretpostaviti da je ono već tada postojalo.

Cilj je ovoga rada promotriti u kojoj je mjeri moguće složiti se s misli Emilija Laszowskog da je Krčingrad bio prvobitno središte srednjovjekovne Drežničke županije, analizirajući pritom dosadašnje historiografske hipoteze o njegovoj ubikaciji te razmatrajući sačuvana srednjovjekovna pisana vrela, ali i različita kasnija svjedočanstva, te ne zapostavljajući i geostratešku važnost plitvičkoga prostora u razvijenom srednjem vijeku kroz spektar središnjih funkcija nekoga naselja.⁷

O srednjovjekovnom pojmu Drežnik

Za početak treba kazati da su srednjovjekovne županije svojevrstne teritorijalno-administrativne cjeline na prostoru prvobitne Hrvatske kneževine (9. stoljeće)

⁴ Ovdje treba ukratko napomenuti da je još austrijski socijalni povjesničar iz prve polovine 20. stoljeća Otto Brunner, čiji su radovi zbog njegove političke uloge u Drugome svjetskom ratu tek u nekoliko zadnjih desetljeća ponovno pozitivno evaluirani, na temelju analize srednjovjekovnih njemačkih zemalja, u koje su spadale i današnje slovenske pokrajine, ustanovio da se gospodstvo, tj. vlast, dijelilo na gospodstvo nad kmetovima (njem. *Grundherrschaft*, engl. *land lordship*), iz kojega su proizlazile međusobne obveze i prava, potom gradsko gospodstvo (njem. *bürgerliche Gesellschaft*, engl. *town lordship*) te teritorijalno gospodstvo (njem. *Landesherrschaft/Landschaft*, engl. *territorial lordship*). Detaljnije vidi: Otto Brunner, *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992), 294-364.

⁵ Detaljnije vidi: Hrvoje Kekez, Tajana Pleše, Petar Sekulić, „Plitvički Krčingrad i Babonici – prilog kontekstualizaciji vremena gradnje”, *Povijesni prilozi* 37 (2018), br. 54: 65-99 i ondje navedeni izvori i literatura.

⁶ ... *comitatum Drasnik...*, Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. IV (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1906), dok. 470, str. 540.

⁷ O središnjim funkcijama srednjovjekovnih naselja vidi: Walter Christaller, *Die zentralen Orte in Süddeutschland: Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1968); Neven Budak, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku* (Zagreb; Koprivnica: Nakladnička kuća „Dr. Feletar”, 1994), 14-36 (ovdje poglavito 23-25); András Kubinyi, „Városhálózat a késő közérpátmedencében”, *Történelmi szemle* 46 (2004), br. 1-2: 12-16; Danijel Jelaš, „Tipologija srednjovjekovnih gradskih naselja u donjem međurječju Drave i Save”, *Povijesni zbornik* 4 (2012), br. 5: 33-50.

te potom i Hrvatskoga, tj. Dalmatinsko-Hrvatskoga Kraljevstva (10. – 11. stoljeće), ali i njega u sastavu kasnijega Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva (12. – 16. stoljeće). Naravno, na hrvatskim povijesnim prostorima županije su postojale i u kasnijim vremenima, međutim za ovdje predstavljenu tematiku treba reći da su se županije svojim opsegom i društvenim značenjem kontinuirano mijenjale od ranoga do kasnoga srednjeg vijeka. Načelno gledajući, srednjovjekovne županije bile su dijelom vladarskoga administrativnog aparata te je njima upravljao župan u kraljevo ime, tj. po kraljevoj ovlasti. U osobi župana nalazila se upravna, sudbena, vojna i financijska vlast na točno određenom području, tj. prostoru jedne županije. Prve vijesti o postojanju županija na hrvatskim srednjovjekovnim prostorima zabilježio je sredinom 10. stoljeća bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet u djelu *De administrando imperio* (*O upravljanju carstvom*). U svojem spisu car je naveo ukupno četrnaest hrvatskih županija, i to one na prostoru vlasti hrvatskoga vladara, tj. ranosrednjovjekovne Hrvatske. Nisu mu, međutim, bile poznate županije sjeverno od Velike Kapele i Plješivice, gdje se one počinju javljati u pisanim izvorima tek od 12. stoljeća. Ipak, ako se usporede županije u Slavoniji iz 12. stoljeća s onima u Hrvatskoj iz 10. i 11. stoljeća, vidi se da je riječ o vrlo sličnom sustavu, tj. da županijama upravljaju vladarevi službenici (župani). Štoviše, u 12. stoljeću slavonske županije još uvijek su bile uglavnom u kraljevim rukama, a hrvatske u znatnoj mjeri već u rukama nasljednih župana, koji su najčešće bili pripadnici lokalnoga rodovskog plemstva. Još od ranoga, a poglavito tijekom razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka postojala su središta pojedinih županija, koja su najčešće bila znatnije utvrđena. Ta su utvrđenja često nosila isto ime kao i čitava županija, pa bi se dalo zaključiti da su županije imenovane prema tim sjedištima. No, to nije uvijek bilo pravilo. Primjerice, sjedište ranosrednjovjekovne Bribirske županije bio je Bribir, a Kninske pak Knin (*castrum Then*). S druge strane, sjedište Ličke županije vrlo vjerojatno bio je Počitelj, a Zagorske pak Krapina.⁸

Valja također istaknuti da se srednjovjekovna Drežnička županija u samo nekoliko navrata spominje u sačuvanim pisanim izvorima,⁹ a da se pritom nijednom ne spominje njezino sjedište. Po logici njezina funkcioniranja u promatranom raz-

⁸ Općenito usp. Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (Zagreb: Pravni fakultet, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 1985), 51-56, 212-223; Borislav Grgin, „Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku”, u: *Hrvatske županije kroz stoljeća*, ur. Ivo Goldstein (Zagreb: Školska knjiga, 1996), 21-38; Pál Engel, *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526* (London; New York: I. B. Tauris, 2001), 39-42, 218-220; Franjo Smiljanić, *Studije o srednjovjekovnim slavenskim/hrvatskim institucijama* (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2010), 13-40.

⁹ 1253. – ... *comitatum Drasnik...*, Smičiklas, *Codex IV*, dok. 470, str. 540-541; 1278. – ... *item comitatus ... de Dressnik...*, Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. VI (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1908), dok. 207, str. 241; 1280. – ... *et comitatibus ... Dresnik...*, Smičiklas, *Codex VI*, dok. 306, str. 362; 1323. – ... *Dresnycho comitatus...*, Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske*,

doblju, tj. razdoblju njezina spominjanja u sačuvanim pisanim izvorima, moralo je postojati i njezino sjedište te je vrlo vjerojatno ime toga sjedišta, tj. utvrđenja, bilo upravo Drežnik – županija se imenovala po svojem sjedištu, što je i bio najčešći slučaj sa srednjovjekovnim slavonskim, odnosno županijama međurječja Drave i Save. Tako su, primjerice, srednjovjekovna Zagrebačka, Varaždinska, Vukovska, Križevačka i Požeška županija nosile imena prema svojim sjedištima – Zagrebu, Varaždinu, Vukovu, Križevcima i Požegi.

Potrebno je uočiti činjenicu da iako se županije na sjevernim hrvatskim povijesnim prostorima, tj. širim prostorima savsko-dravskoga međurječja, počinju pojavljivati u sačuvanim pisanim izvorima već od kraja 12. stoljeća, ipak nije rijedak slučaj da se u izvorima od toga razdoblja do sredine 13. stoljeća u izvorima ne pojavljuju i imena, tj. spomeni samih utvrđenja koja su u to doba bila sjedišta pojedinih županija. No, ne bi trebalo sumnjati u njihovo postojanje kao županijskih sjedišta i prije pojave njihova imena u pisanim izvorima, što potvrđuje i slučaj, u usporedbi sa slavonskim, starijih pisanih tragova županija i njihovih sjedišta na južnim hrvatskim povijesnim prostorima, tj. prostorima srednjovjekovne Hrvatske. Primjerice, srednjovjekovna Gorička županija (županija Gorica) spominje se već početkom 13. stoljeća (1200. i 1210. godine),¹⁰ a njezina županijska utvrda Gorica prvi put neizravno se spominje tek 1224. u ispravi kojom je mladi kralj Bela IV., sin tadašnjega ugarsko-hrvatskoga kralja Andrije II., darovao plemićke slobode i posjed Klokoč pripadnicima plemićke zajednice Klokočana koji su dotad bili gradokmetovi županijske utvrde Goričke županije.¹¹ Utvrda Gorica još se jednom neizravno spominje i 1259., u ispravi u kojoj se spominju podložnici, tj. kastrenzi utvrde Gorice.¹² Iako je očito da je županijska utvrda Gorica svakako postojala i prije, njezino prvo izravno spominjanje u sačuvanim pisanim izvorima zabilježeno je u ispravi iz 1261. kojom je Zagrebački kaptol uveo čazmanskoga prepošta Petra i njegova brata Andriju u posjed Kamenskoga.¹³ Tijekom 13. stoljeća utvrda Gorica spominje se još jed-

Dalmacije i Slavonije, sv. IX (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1911), dok. 98, str. 114.

¹⁰ 1200. – ... *terra a latere ducatus Sclavonie iuxta Podgoryam et Gorichiam esset sita...*, Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. II (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1904), dok. 332, str. 359; 1210. – ... *comitatu de Goriza...*, Smičiklas, *Codex VI*, dok. 80, str. 99.

¹¹ ... *iobagionum sancti regis de Gorica oriundi fuerant, ob fidelitatis sue meritum qua patri nostro et nobis servierunt, tanta donavimus prerogatic libertatis...*, Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. III (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1905), dok. 213, str. 238-240.

¹² ... *castrenses scilicet de Goricha, Petrum, Volc et Marzacum filios Chechan...*, Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. V (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1907), dok. 657, str. 147.

¹³ ... *teram castris Goricensis...*, Smičiklas, *Codex V*, dok. 709, str. 204.

nom, 1263. godine, u ispravi kojom je kralj Bela IV. potvrdio posjed Kamensko prepoštu Petru i njegovu bratu Andriji.¹⁴

Slično se može kazati i za sjedište srednjovjekovne Ličke županije, jedne od onih koje je sredinom 10. stoljeća naveo Konstantin VII. Porfirogenet u *De administrando imperio*.¹⁵ U sljedećim stoljećima, poglavito od kraja 11. te tijekom 12. i početkom 13., Lička županija spominje se u sačuvanim povijesnim izvorima uglavnom u kontekstu crkveno-administrativnih pitanja.¹⁶ Iako u tom razdoblju nije poznato njezino sjedište, može se pretpostaviti da je već i tada to bio Počitelj, koji se prvi put spominje tek 1263. godine, i to kao utvrda i posjed koji su dotad bili u kraljevskim rukama.¹⁷ Dakle, ne treba čuditi što u ionako malobrojnim sačuvanim pisanim izvorima koji svjedoče o srednjovjekovnom drežničkom prostoru do prvih desetljeća 14. stoljeća nema izravnoga spomena utvrđenja koje je bilo sjedište Drežničke županije.

Ugledni hrvatski povjesničar Milan Kruhek (1940. – 2022.) jedini je u historiografiji pokušao locirati središte srednjovjekovne Drežničke županije. Polazeći od logične premise da se sjedište moralo nalaziti na teritoriju same županije, i to na prostoru gdje se do danas očuvao toponim Drežnik, Kruhek ga je nastojao ubicirati u okolici današnjega Drežnik Grada. Svjestan da danas vidljivi ostaci utvrde Drežnik, baš kao i njegova lokacija ponad kanjona rijeke Korane, jasno pokazuju da je riječ o utvrđenju građenom krajem 15. i početkom 16. stoljeća, tj. o lokaciji tipičnoj za utvrđenja građena u tom periodu, pokušao je pronaći drugu moguću lokaciju prvobitne drežničke utvrde, tj. lokaciju sjedišta Drežničke županije iz 13. i prve polovine 14. stoljeća. Tako je kao moguće mjesto sjedišta županije predložio lokalitet „Metla” (kota 436 m. n. v.), koji se nalazi na širokoj zaravni (Lipovačko polje) sjeverno od današnjega Drežnik Grada. Riječ je o blagom uzvišenju na inače razmjerno prostranoj zaravni omeđenoj kanjonom rijeke Korane i manjim Lipovačkim brdom sa sjeveroistočne strane te brdom Prikrajak sa sjeverozapadne strane ponad današnjega naselja Grabovac.¹⁸

Ako se pretpostavi da se prvobitno sjedište Drežničke županije nalazilo na lokaciji „Metla”, u tom bi slučaju to utvrđenje spadalo, prema Horvatu, u kategoriju ravničarskih utvrđenja.¹⁹ No, Horvat je utvrdio da su ravničarska utvrđenja, bilo

¹⁴ ... *teram castris Goricensis...*, Smičiklas, *Codex V*, dok. 760, str. 260.

¹⁵ Nada Klaić, ur., *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine* (Zagreb: Školska knjiga, 1972), 41.

¹⁶ Više vidi: Hrvoje Kekez, „Lička županija i Kasezi u srednjem vijeku”, u: *Gospić: grad, ljudi, identitet*, ur. Željko Holjevac (Zagreb: Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2013), 97-103 i ondje navedeni izvori i literatura.

¹⁷ Smičiklas, *Codex V*, dok. 748, str. 245-246.

¹⁸ Milan Kruhek, *Drežnik Grad: srednjovjekovno naselje i kaštel Frankopana na Korani* (Rakovica: Općina Rakovica, 2009), 7-8.

¹⁹ Zorislav Horvat, „Pozicije burgova tijekom 13.-15. stoljeća”, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 16 (2008), br. 1 (35): 30-31. Horvat u svojem radu za opis ovoga tipa srednjovjekovnoga utvrđenja koristi termin burg.

kružnoga, kvadratnoga ili dvojnoga tlocrta, vrlo rijetka na hrvatskim povijesnim prostorima tijekom srednjega vijeka te su primjeri takvih utvrđenja poglavito zabilježeni u istočnom savsko-dravskom međurječju, tj. današnjoj Slavoniji.²⁰ Horvat je također utvrdio da su u planinskim i gorskim dijelovima današnje Hrvatske, i to osobito na prostorima srednjovjekovne Hrvatske, uglavnom zabilježene tzv. gorske utvrde (longitudinalni, „ostrovce”, koncentrični položaji, položaji s barbakanom, položaji s razvijenim podgrađem).²¹ Uzevši sve navedeno u obzir, kao i činjenicu da na položaju „Metla” nisu izvođena arheološka iskapanja, pretpostavku da se upravo ondje nalazilo prvobitno sjedište srednjovjekovne Drežničke županije treba uzeti kao moguću, ali s određenim ogradama, tj. kao manje vjerojatnu.

Stoga u pokušaju traženja prvobitnoga sjedišta srednjovjekovne Drežničke županije u razmatranje treba uzeti niz fenomena povezanih s postojanošću i značenjem srednjovjekovnih toponima. U prvom redu riječ je o višeznačju pojedinoga srednjovjekovnog toponima, koji je s jedne strane istovremeno mogao imati više sadržajnih značenja, ali se s druge strane njegovo značenje s vremenom moglo i mijenjati. Nadalje, prostorno značenje pojedinoga srednjovjekovnog toponima s vremenom se moglo mijenjati, tj. prostor koji je njime bio obuhvaćen mogao se sužavati, odnosno mogao je prvobitno označavati znatno veći prostor nego u kasnijim vremenima, a posebice danas. To je bio češći slučaj od obrnutog, tj. da bi pojedini toponim prvobitno mogao označavati manji prostor, a potom veći.

Dobar primjer takva višeznačja jest toponim Gora, koji se u izvorima javlja od prve polovine 13. stoljeća. Riječ je o srednjovjekovnoj županiji koja je na području današnje Banovine, tj. širim prostorima Zrinske gore, postojala do sredine 14. stoljeća, kad je inkorporirana u tada proširenu veću Zagrebačku županiju. Prema Ančiću, granica Gorske županije išla je od zapada crtom od zamišljene točke između Topuskog i Perne prema rijeci Kupi, gdje je skretala sjeveroistočno prema Savi, uključujući i naselje Peščenicu. Granica je Savu prelazila kod ušća potoka Černeca i obuhvaćala lijevu obalu Save sve do današnje Kutine. Odatle se spuštala prema Lonji i njezinu ušću u Savu, koju je ondje ponovno prelazila, odakle se pravocrtno kretala prema rijeci Uni, uključujući i Zrinsku goru. Dalje je vrlo vjerojatno išla uzvodno Unom do današnje Krupe, gdje je skretala na sjever između Čave i Cazina, koji je spadao u Psetsku županiju. Odatle je granica išla dalje na sjever između Kladuše i Vranograča i dalje preko rijeke Gline do zamišljene početne točke.²²

²⁰ Horvat, „Pozicije burgova tijekom 13.-15. stoljeća”, 30.

²¹ Horvat, „Pozicije burgova tijekom 13.-15. stoljeća”, 27-29.

²² Usp. Mladen Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 27 (1994): 219-220.

No, pojam „Gora” u srednjovjekovnim se ispravama koristio u različitim kontekstima i značenjima. U prvom redu označavao je ime, tj. prostor spomenute srednjovjekovne Gorske županije (*comitatus de Gorra, comitatus de Gara*),²³ čije je središte bila utvrda Gora (*castrum Gora, castrum Gara*).²⁴ Isti termin koristio se i za crkvenu administrativno-teritorijalnu jedinicu, Gorski arhidakonat (*archidiaconatus de Gora*).²⁵ Štoviše, tim terminom imenovani su sjedište i perceptorat, tj. ustrojbeni teritorijalna jedinica viteškoga crkvenog reda ivanovaca, koji je na tom prostoru imao svoje posjede u razvijenom i kasnom srednjem vijeku,²⁶ baš kao i za sjedište i raniji posjed vitezova templara na tom prostoru (*preceptoris Templariorum de Goura*).²⁷ Taj termin korišten je i za definiranje područja pod izravnom ingerencijom zagrebačkih biskupa (*comitatus de Gora*),²⁸ ali i za posjed cistercijske opatije Blažene Djevice Marije u Topuskom.²⁹ Nadalje, početkom 13. stoljeća, a vjerojatno i prije, postojao je razmjerno velik posjed, tj. vlastelinstvo hrvatskoga hercega u Gori (*comitatus de Gora*).³⁰ Uz to, Gora je bila i geografska odrednica za identifikaciju lokalnih srodničkih zajednica, tj. rodova (*sex generationum de Gora*).³¹ Na kraju treba reći da je tijekom razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka postojao Gorski desetinski kotar (*cultellus de Gora*),³² ali i razna crkvena, tj. župna područja koja su bila identificirana upravo tom prostornom odrednicom.³³

²³ Smičiklas, *Codex III*, dok. 74, str. 85; dok. 208, str. 233; dok. 218, str. 244 i dok. 224, str. 250; Smičiklas, *Codex V*, dok. 539, str. 5-6.

²⁴ Smičiklas, *Codex IV*, dok. 151, str. 167 i Smičiklas, *Codex V*, dok. 539, str. 5-6.

²⁵ Okvirnu topografiju Gorskoga arhidakonata tijekom razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka vidi u: Ana Novak, „Gorski arhidakonat Zagrebačke biskupije u razdoblju od 1334. do 1501. godine (Povijesni razvoj crkvenoadministrativnoga područja)” (doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2011).

²⁶ Smičiklas, *Codex IV*, dok. 151, str. 167; Smičiklas, *Codex V*, dok. 652, str. 143; Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. VIII (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1910), dok. 296, str. 353.

²⁷ Smičiklas, *Codex III*, dok. 74, str. 85; Smičiklas, *Codex IV*, dok. 151, str. 167; Smičiklas, *Codex V*, dok. 878, str. 405.

²⁸ Smičiklas, *Codex VIII*, dok. 7, str. 7.

²⁹ Smičiklas, *Codex III*, dok. 49, str. 54; dok. 84, str. 103; dok. 95, str. 116; dok. 96, str. 119; dok. 97, str. 120; dok. 98, str. 121; dok. 102, str. 123. Više vidi: Ana Novak, „Topusko u razdoblju od dolaska cistercita do kraja srednjega vijeka” (magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2008).

³⁰ Smičiklas, *Codex IV*, dok. 227, str. 263. Više vidi: Mladen Ančić, „Vlastelinstvo hrvatskog hercega u Gorskoj županiji”, *Povijesni prilozi* 15 (1996): 201-240.

³¹ Smičiklas, *Codex II*, dok. 328, str. 355; Smičiklas, *Codex III*, dok. 74, str. 85 i 88; dok. 84, str. 104.

³² Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest; Sveučilišna naklada Liber, 1980), 80-81.

³³ Novak, „Gorski arhidakonat”, 50.

Kao što je vidljivo iz primjera Gore, pojedini srednjovjekovni toponimi sadržajno su mogli imati više značenja, čak i u isto vrijeme, a značenje im se moglo i mijenjati protekom vremena. Isto je vidljivo i s pojmom Drežnik u srednjem vijeku. On se prvi put spominje u značenju crkvene administrativno-teritorijalne jedinice, svojevrzne nadžupe Drežnik (*parochia Dresnic*), u ispravi iz 1185. godine.³⁴ Kao što je rečeno, Drežnička županija (*comitatus de Dressnik*) spominje se u posljednjim desetljećima 13. i prvim desetljećima 14. stoljeća.³⁵ No, u isto vrijeme spominje se i zemlja, tj. posjed Drežnik (*terram de Dresnuk*), i to u ispravi iz 1292. godine.³⁶ Nakon što su knezovi Krčki, kasniji knezovi Frankapani, preuzeli Drežničku županiju 1323. te nakon što se ona inkorporirala u prostor proširene srednjovjekovne Zagrebačke županije,³⁷ ona se više ne spominje u sačuvanim pisanim izvorima iako je taj prostor ostao u vlasništvu knezova Frankapana. Upravo u njihovu vlasništvu spominje se tijekom 15. stoljeća provincija, tj. vlastelinstvo Drežnik (*provincia Dresnich*),³⁸ ali i kao distrikt Drežnik (*districtus Dresnyk*),³⁹ tj. manja teritorijalno-ustrojbeno jedinica veće srednjovjekovne Zagrebačke županije. Baš kao što je to bio slučaj s primjerom rodova s prostora Gorske županije, tako je i pojam Drežnik zabilježen u zadnjim desetljećima 15. stoljeća kao identifikacijska odrednica srodničkih zajednica, tj. rodova s toga prostora (*generationes de Dresnyk*).⁴⁰ Na kraju, pojam Drežnik počeo se od kraja 15., tj. početka 16. stoljeća odnositi i na kaštel izgrađen u to doba ponad rijeke Korane na prostoru današnjega Drežnik Grada. Koliko je zasad poznato, kaštel Drežnik prvi se put u sačuvanim pisanim povijesnim izvorima spominje 1537. u odgovoru slavonskih saborskih poslanika na odgovor kralja Ferdinanda I. Habsburgovca, i to kao grad knezova Frankapana Tržačkih.⁴¹ Iz navedenoga je dakle jasno da je pojam Drežnik tijekom razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka sadržajno imao više razina te se s vremenom mijenjao. Upravo stoga treba biti oprezan prilikom analize toponima Drežnik i donošenja zaključaka.

³⁴ Smičiklas, *Codex II*, dok. 189, str. 192.

³⁵ Smičiklas, *Codex IV*, dok. 470, str. 540-541; Smičiklas, *Codex VI*, dok. 207, str. 241 i dok. 306, str. 362; Smičiklas, *Codex IX*, dok. 98, str. 114.

³⁶ Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. VII (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1909), dok. 64, str. 74-77.

³⁷ O tim procesima vidi: Grgin, „Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku”, 30.

³⁸ Lajos Thallóczy, Samu Barabás, ur., *Codex diplomaticus Comitum de Frangepanibus. A Frangepán család oklevéltára*, sv. I-II (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1910), sv. I, dok. 274, str. 28.

³⁹ Thallóczy, Barabás, *Codex II*, dok. 124, str. 127; dok. 125, str. 128; dok. 127, str. 130; dok. 162, str. 165 i dok. 170, str. 176-178.

⁴⁰ Thallóczy, Barabás, *Codex II*, dok. 124, str. 127; dok. 125, str. 128-129; dok. 127, str. 130-131; dok. 170, str. 175-179 i dok. 171, str. 179-182.

⁴¹ ... *Dresnyk domini de Thesacz...*, Ferdo Šišić, ur., *Hrvatski saborski spisi*, knj. 2 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1914), dok. 62, str. 99.

U potrazi za mogućom lokacijom sjedišta srednjovjekovne Drežničke županije potrebno je analizirati i fenomen prostornoga sužavanja pojedinoga srednjovjekovnog toponima, tj. uočiti praksu da je pojedini toponim u određenom vremenskom i društvenom trenutku mogao označavati znatno veći prostor nego u kasnijim vremenima, odnosno da je prvobitno sadržajno prostorno znatno širi toponim često ostao sačuvan na manjem, tj. suženom prostoru.

Dobar primjer takva sužavanja je srednjovjekovni toponim Pisarovina. Naime, ovaj toponim zabilježen u razvijenom srednjem vijeku obuhvaćao je znatno širi prostor nego današnje naselje Pisarovina Jamnička, u čijem je imenu sačuvan. Riječ je o posjedu vitezova templara na prostorima današnje Banovine oko rijeke Kupe. Ako se razmotre sačuvane isprave iz poglavito 13. stoljeća, jasno je da taj toponim obuhvaćao i prostore južno od Kupe, a danas je sačuvan samo sjeverno od te rijeke. Tako se posjed, tj. zemlja Pisarovina (*terra Pisana*) prvi put spominje 1211. godine kao jedan od posjeda koji je u neko ranije doba ugarsko-hrvatski kralj Emerik darovao vitezovima templarima.⁴² Prema istoj ispravi, granica toga posjeda išla je od rječice Hotinje (danas Utinja), tj. desnoga (južnog) pritoka Kupe, do mosta *Chaoval*, preko kojega je kraljevska cesta vodila do Jamnice,⁴³ te se može pretpostaviti da je most *Chaoval* stajao upravo na Kupi. Već iz ovoga kratkog navoda očito je da se posjed Pisarovina u 13. stoljeću nalazio i s južne strane Kupe, a danas je taj toponim sačuvan samo sjeverno od nje. Razlog tome zasigurno leži u osmanskim pustošenjima i depopulaciji prostora južno od Kupe tijekom 16. stoljeća te pritom valja imati na umu činjenicu da je upravo rijeka Kupa bila krajnja granica širenja osmanskoga teritorija na hrvatskim povijesnim prostorima.⁴⁴

Drugi dobar primjer ovoga procesa svakako je spomenuta srednjovjekovna Gorska županija, tj. županija Gora, koja se prostirala široko na ozemlju današnje Banovine oko padina Zrinske gore, a danas je taj toponim sačuvan samo u imenu sela Gora (Gore) na glavnoj cesti između Petrinje i Gline. Gorska županija u sačuvanim povijesnim izvorima prvi se put spominje 1209. godine,⁴⁵ a u istoj se ispravi spominje i trg, tj. naselje Gora, u središtu kojega je bila crkva Blažene Djevice Marije, koja se pak nalazila na čestici unutar toga naselja u vlasništvu vitezova templara.⁴⁶ Kako se nešto sjevernije od današnjega naselja Gore na loka-

⁴² ... *in terra que vocatur Pisana...*, Smičiklas, *Codex III*, dok. 74, str. 84.

⁴³ ... *Prima meta usque Belox, deinde ad Chutinam usque ad pontem Chaoval, postea ad Jamitha sicuti via regis...*, Smičiklas, *Codex III*, dok. 74, str. 84.

⁴⁴ O formiranju linije obrane od Osmanlija na rijeci Kupi tijekom devetoga desetljeća 16. stoljeća više vidi: Milan Kruhek, „Rat za opstojnost Hrvatskoga Kraljevstva na kupskoj granici. Borbe za kaptolski kaštel u Sisku i druge utvrde na Kupi 1591.-1595. godine”, u: *Sisačka bitka 1593.*, ur. Ivo Goldstein i Milan Kruhek (Zagreb; Sisak: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta; Institut za suvremenu povijest; Povijesni arhiv Sisak, 1994), 33-66.

⁴⁵ ... *comitatu de Gora...*, Smičiklas, *Codex III*, dok. 74, str. 85.

⁴⁶ ... *Forum eciam quod eis pater noster B(ela) rex beate memorie pro luminari ecclesie beate Marie, que sita est in curia isproum fratrum...*, Smičiklas, *Codex III*, dok. 74, str. 85.

litetu, tj. uzvišenju „Grad”, nalazila utvrda Gora, uključena u sustav obrane od Osmanlija sredinom 16. stoljeća,⁴⁷ vrlo je vjerojatno upravo ta činjenica utjecala na to da se toponim „Gora” sačuva samo na tom užem prostoru.

Na kraju, slično se može kazati i za srednjovjekovnu Goričku županiju (županija Gorica), koja se prvi put spominje u ispravi u kojoj se govori da je Albert od Mičova imao posjede u blizini Podgorske i Goričke županije, koje su se nalazile u Slavanskom dukatu.⁴⁸ Prvi poimence poznati župan Goričke županije bio je knez Domald, koji se spominje 1210. godine.⁴⁹ Srednjovjekovna županija Gorica prostirala se na današnjoj Petrovoj gori, po čemu je i dobila ime, a okruživali su je vodotoci rijeke Gline na jugu, potom Kupe na sjeveru te Korane na istoku. Istočna granica išla je linijom između Kladuše⁵⁰ i Vranograča, potom do zamišljene točke između Topuskog i Perne prema Kupi.⁵¹ Dalje je skretala na sjeverozapad obuhvaćajući južne i zapadne obronke Vukomeričkoga gorja. Preko te granice prostirala se Zagrebačka županija te je prva važnija utvrda bio Želin, smješten negdje u području današnjih sela Staro i Novo Čiče na desnoj obali Save.⁵² Granica Goričke županije spuštala se s Vukomeričkoga gorja u širokom luku natrag prema Kupi kod današnjega Karlovca, ostavljajući s desne strane neprohodne prostore današnjega jezera Crna mlaka i Draganičke šume. Zapadno od te zamišljene linije prostirala se županija Podgorska, koja je obuhvaćala područje južno od Plešivice, kao i čitav prostor Žumberačko-samoborskoga gorja.⁵³ Danas je srednjovjekovni toponim „Gorica” na tom području ostao sačuvan u imenu sela Knez Gorica pokraj Vukmanića, u blizini kojega se, i to na predjelu

⁴⁷ O lokaciji utvrde Gora (Gore) na lokalitetu „Grad” poviše današnjega naselja Gore vidi: Zorislav Horvat, „Kašteli na sjevernim obroncima Zrinske gore u obrani od Turaka”, *Riječi* 1-2 (2003): 112-113. O važnosti toga utvrđenja u prostornim strategijama obrane od Osmanlija sredinom 16. stoljeća vidi: Hrvoje Kekez, „Sisačka utvrda i njezine predstraže u obrambenim strategijama sredinom 16. stoljeća”, u: *Sisačka bitka 1593.-2018. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija povodom 425-te obljetnice Sisačke bitke održanoga u Sisku 20. lipnja 2018. godine*, ur. Hrvoje Kekez, Stipica Grgić i Valentina Jančević (Sisak: Sisačka biskupija; Hrvatsko katoličko sveučilište; Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2019), 5-23.

⁴⁸ ... *terra a latere ducatus Sclavonie iuxta Podgoryam et Gorichiam esset sita...*, Smičiklas, *Codex II*, dok. 332, str. 359.

⁴⁹ ... *Domaldus comes in comitatu de Goriza...*, Smičiklas, *Codex VI*, dok. 80, str. 99.

⁵⁰ Kladuša je bila u sastavu Gajske županije, o čemu svjedoči isprava od 30. listopada 1280. (... *possesionibus et comitatibus ... Gay cum Cladosa...*, Smičiklas, *Codex VI*, dok. 306, str. 362).

⁵¹ Ančić u svojem radu detaljno opisuje granice Gorske županije, koja je na zapadu graničila s Goričkom županijom (Ančić, „Vlastelinstvo hrvatskog hercega”, 219-220).

⁵² Utvrdu Želin potvrdio je knezu Radoslavu I. kralj Andrija III. 11. lipnja 1293. (... *terram seu possessionem castris seu comitatus Zagrabienensis Selyn vocatam...*, Smičiklas, *Codex VII*, dok. 128, str. 146).

⁵³ Dosad najdetaljniju povijesno-topografsku studiju o srednjovjekovnoj Podgorskoj županiji sastavio je Laszowski 1899. godine. Za granice Podgorske županije u 13. i do sredine 14. stoljeća vidi: Emilij Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska (*Comitatus Podgorya*)”, *Rad JAZU* 138 (1899): 3-22.

Donjega Vukmanića, nalazila kasnosrednjovjekovna utvrda Budački, tj. Budački Gorica.⁵⁴

Tri navedena primjera, iako ih je vjerojatno moguće pronaći znatno više, upućuju na mogućnost da se nešto slično dogodilo i s pojmom Drežnik, koji je krajem 13. stoljeća obuhvaćao mnogo širi prostor (vidi prilog 2) negoli je to slučaj danas, kad obuhvaća samo uži prostor oko Drežnik Grada. Tome je svakako pomoglo pomicanje sjedišta toga prostora tijekom druge polovine 14. stoljeća u Slunj, čime je južni dio nekadašnje Drežničke županije, tj. prostor oko današnjih Plitvičkih jezera, izgubio na gospodarskoj, političkoj i društvenoj važnost. Štoviše, tome su svakako pogodovala i osmanske provale i depopulacija toga prostora tijekom 16. stoljeća, kao i činjenica da je novoizgrađeni kaštel Drežnik na Korani sadržajno preuzeo taj pojam. Stoga je sjedište Drežničke županije koja se spominje u drugoj polovini 13. i početkom 14. stoljeća moguće tražiti i izvan užega prostora oko današnjega Drežnik Grada, tj. na prostoru čitave te nekadašnje srednjovjekovne županije.

Krčingrad u povijesnom kontekstu – od 12. do početka 16. stoljeća

Upravo se Krčingrad nameće kao vrlo vjerojatno prvobitno sjedište Drežničke županije. U prvom redu to je zbog njegova položaja na vrhu kamene glave, što je tipična pozicija za sjedišta srednjovjekovnih županija u gorskim predjelima hrvatskih povijesnih zemalja. Naime, za sjedišta županija kao obrambenih točaka i mjesta sudske, vojne i financijske vlasti u rukama župana, a uime vladara – uzevši u obzir domete i opsege fortifikacijskih gradnji iz razdoblja ranoga srednjeg vijeka u dubokom zaleđu bizantskih dalmatinskih komuna, utvrđenja koja su bila sjedišta ranosrednjovjekovnih hrvatskih županija nisu zahtijevala znatan prostor, nego sigurnu, ali razmjerno lako dostupnu lokaciju – najčešće su birane pozicije na vrhovima kamenih glava. Na takvim pozicijama stajala su primjerice sjedišta ranosrednjovjekovne Krbavske,⁵⁵ ali i Ličke županije.⁵⁶ Upravo iznimna strateška pozicija Krčingrada na tromeđi triju srednjovjekovnih županija

⁵⁴ Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice: sa dvadeset i tri slike i jednom zemljopisnom kartom* (Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1895), 271; Milan Kruhek, „Fortifikacijska arhitektura Banije s osobitim osvrtom na razdoblje njene obrambene uloge u XVI i XVII stoljeću” (magistarski rad, Sveučilište u Zadru, 1976), 43; Filip Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak na Kordunu”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 38 (2006): 98-99.

⁵⁵ Milan Kruhek, „Topografija krbavske spomeničke baštine”, u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*, ur. Dragutin Pavličević (Zagreb: Hrvatska matica iseljenika; Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1997), 100-109.

⁵⁶ Kekez, „Lička županija i Kasezi u srednjem vijeku”, 95-114 i ondje navedeni izvori i literatura.

– Krbavske, Modruške i Drežničke,⁵⁷ pokazuje da je ona pomno odabrana te dodatno upućuje na mogućnost da je upravo Krčingrad bio sjedište srednjovjekovne Drežničke županije.

Ostaci Krčingrada nalaze se na poluotoku između Kozjačkoga i Gradinskoga jezera (vidi priloge 3, 4 i 5). Prirodno zaštićena jezičasta uzvisina⁵⁸ dodatno je utvrđena obrambenim zidom prosječne debljine oko 2 m, izrađenim od sedrenih blokova. Jedini kopneni prilaz gradu preko uskoga i strmoga stjenovitog pojasa s južne strane bio je branjen trokutastom kulom (prilog 6). Na temelju rezultata arheološkoga reambuliranja okolnoga krajobraza može se zaključiti da se komunikacija nastavljala blagim usponom u smjeru sjeveroistoka koji s južne i jugoistočne strane prati vanjske zidove grada do mjesta na kojem se može pretpostaviti položaj glavnih gradskih vrata (prilog 7). Nešto sjevernije, na istočnom gradskom zidu nalazila su se još jedna, manja gradska vrata (širine 1,10 m). Čitavim poluotokom dominira kula od sedrenih klesanaca izgrađena na tlocrtnoj osnovi jednostraničnoga trokuta (dužine stranica 16 m, debljine južnoga i zapadnoga zida 2,55 m i debljine sjeveroistočnoga zida 2,05 m).

Premda je trokutasta kula sačuvana samo u najnižoj, prizemnoj etaži, na temelju rezultata arheoloških istraživanja i analogija moguće je pretpostaviti postojanje nekoliko etaža. Na sačuvanoj je prvoj etaži kula raščlanjena s dva otvora, tj. s po jednom strijelnicom ljevkastoga tlocrta i lučnoga nadvoja na sjeveroistočnom i južnom pročelju. Tijekom arheoloških istraživanja pronađen je i veći broj arhitektonskih profilacija koje upućuju na rezidencijalni karakter viših etaža kule.

Daticija izgradnje kule na temelju raskošno obrađenih kamenih profilacija stilskih obilježja 13./14. stoljeća potvrđena je i pokretnim arheološkim nalazima pronađenim tijekom istraživanja.⁵⁹ Pronađene ulomke keramičkih posuda, staklenih čaša i boca te metalne predmete moguće je na temelju analogija datirati u razdoblje od druge polovine 13. do druge polovine 15. stoljeća.⁶⁰ Tijekom istraživanja izuzet je i uzorak ugljena, koji je metodom radiokarbonskoga datiranja (C-14) datiran u posljednju trećinu 13. stoljeća.⁶¹

⁵⁷ O geostrateškom položaju Krčingrada vidi: Kekez, Pleše, Sekulić, „Plitvički Krčingrad i Babonici”, 65-99, ovdje poglavito 79-86.

⁵⁸ Da je riječ o povoljnoj mikrolokaciji svjedoče i ostaci kulturnoga sloja iz kasnoga brončanog doba (Br D – HA A1, oko 1300. – oko 1100. g. pr. Kr.) pronađeni tijekom arheoloških istraživanja 2022. godine. Petar Sekulić, *Završni izvještaj o arheološkim istraživanjima starog grada Krčingrada 2022. godine* (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2022), 21, 33-36.

⁵⁹ Petar Sekulić, *Stručni izvještaj o radovima provedenim tijekom 2020. godine u okviru realizacije programa Plitvička jezera, NP Plitvička jezera, Stari grad Krčingrad, Stari grad Prozorac* (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2020), 26-35; Sekulić, *Završni izvještaj*, 26-36.

⁶⁰ S obzirom na kontekst i ostale prikupljene podatke, daticiju je moguće suziti na razdoblje od druge polovine 13. do sredine 14. stoljeća.

⁶¹ Sekulić, *Stručni izvještaj*, 25; ondje vidi: Prilog 1.10.2. Rezultati radiokarbonske analize (Izrada: 14Chrono Center – Queens University Belfast, 2020.).

Iako tijekom dosadašnjih arheoloških istraživanja nisu pronađeni ostaci drugih objekata unutar gradskih zidina, izostanak je moguće objasniti dvama razlozima. Osim činjenice da je dosad istražen manji dio gradske površine, iznimno loše stanje očuvanosti ostataka gradskih zidova sugerira vrlo intenzivnu sustavnu razgradnju tijekom 18. i 19. stoljeća za potrebe izgradnje brojnih vojnih i civilnih građevina na području vojnokrajiške Slunjske graničarske pukovnije.

Dok s jedne strane sačuvani pokretni arheološki materijal govori da je Krčingrad bio naseljen u 13. i prvoj polovini 14. stoljeća, s druge strane njegovi sačuvani fortifikacijski elementi, i to u prvom redu trokutasta kula i longitudinalni tlocrt, pokazuju da je to utvrđenje znatno dograđeno krajem 13. i početkom 14. stoljeća, baš kad su upravu nad Drežničkom županijom preuzeli i imali knezovi Babonići. Dakle, kao što je vidljivo iz darovnice kralja Andrije III. iz 1292., u kojoj stoji da ju je kralj podijelio na zahtjev kneza Stjepana IV. Babonića,⁶² očito su knezovi Babonići nastojali osigurati stečenu upravu nad Drežničkom županijom da bi osigurali svoja vlasnička prava na njezinu prostoru, a ona je bila pod njihovom upravom barem od 1278. godine.⁶³ U tom smislu logičan potez bio bi dodatno utvrđivanje glavne utvrde toga prostora, tj. sjedišta županije.

Zanimljivo je nadalje uočiti da se prilikom prvoga spomena Drežnika u sačuvanim pisanim izvorima, krajem 12. stoljeća, on nalazi u kontekstu reorganizacije crkvenih teritorijalno-administrativnih jedinica, i to kao sjedište crkvene institucije, što sugerira da je bila riječ o važnijemu naselju. Naime, pojam Drežnik prvi put spominje se u spisima crkvenoga sinoda održanog u Splitu 1185. godine kao dio novoosnovane Krbavske biskupije, kad je uz Liku, Novigrad i Modruš naveden kao jedna od četiri parohije (*parochia*), tj. nadžupa koje su pripale novoosnovanoj biskupiji.⁶⁴ Riječ je o crkvenim administrativno-teritorijalnim institucijama koje svojim opsegom i značajem nadilaze kasnije župe. Te dvanaestostoljetne nadžupe svojevrsna su preteča kasnijih arhiđakonata. Naime, tijekom 13. stoljeća veće biskupije (dijeceze) postupno su bile razdijeljene na područja koja su vodili arhiđakoni. Arhiđakoni su bili upravitelji točno određenoga područja te su oni tijekom 13. stoljeća postali crkveni dostojnici s biskupu sličnom vlasti. Njima je bilo podložno svećenstvo (kler) toga područja, a arhiđakon je obavljao godišnje vizitacije i nadzirao disciplinu klera. Arhiđakon je središte često imao u značajnijim naseljima te su tamošnji sakralni objekti bili mjesta krštenja ljudi

⁶² ... *Ad uniuersorum noticiam tenore presencium harum serie volumus peruenire, quod Stephanus banus filius comitis Stephani quandam terram Dresnek vocatam a nobis petiuit sibi dari...*, Smičiklas, *Codex VII*, dok. 64, str. 74.

⁶³ Smičiklas, *Codex VII*, dok. 207, str. 241 i dok. 306, str. 362.

⁶⁴ ... *Corbauiensis episcopus habeat sedem suam in Corbaua et habeat has parochias: Corbauam, medietatem Lice, Nouigrad, Dresnic et Modrusam...*, Smičiklas, *Codex II*, dok. 189, str. 192. O srednjovjekovnoj Krbavskoj, tj. kasnijoj Modruškoj biskupiji više vidi: Mile Bogović, *Modruška ili Krbavska biskupija. Povodom 550. obljetnice prijenosa biskupijskog središta iz Krbave u Modruš (1460. – 2010.)* (Gospić: Gospićko-senjska biskupija, 2010).

koji se zbog udaljenosti nisu mogli krstiti u središtu biskupije.⁶⁵ Dakle, i prva vijest o Drežniku, tj. drežničkom području, pokazuje da se na tom prostoru već u drugoj polovini 12. stoljeća nalazilo neko važno naselje sa sakralnim objektom, barem toliko značajno da se u njemu moglo nalaziti sjedište jedne od nadžupa, tj. parohija novoosnovane Krbavske biskupije.

Srednjovjekovna mikrotopografija Krčingrada i njegove okolice

Zanimljivo je uočiti da je reambulacija posjeda, tj. zemlje Drežnik, koju je ugarsko-hrvatski kralj Andrija III. zbog vjerne službe potvrdio banu Stjepanu IV. Baboniću 1292. godine,⁶⁶ započela kraj crkve sv. Jurja, koja se očito nalazila u središtu, tj. bila je u blizini naselja koje je bilo sjedište, odnosno fokalna točka darovanoga posjeda. Te 1292. godine komisija je reambulaciju posjeda Drežnik započela i završila kod crkve sv. Jurja, koja se nalazila podno brda Oslič (*monte Ozlichia*).⁶⁷ Sama lokacija crkve sv. Jurja nije poznata, no treba napomenuti da je Kruhek pretpostavio da se nalazila na položaju koji danas nosi naziv „Crkvina” (kota 433 m. n. v.) u blizini lokaliteta „Metla” (kota 436 m. n. v.), nedaleko od današnjega Drežnik Grada.⁶⁸ Kruhek je svoju pretpostavku temeljio na činjenici da se crkva sv. Jurja morala nalaziti u blizini sjedišta Drežničke županije, za koje je smatrao da se nalazilo na lokalitetu „Metla”. S obzirom na mogućnost odbacivanja pretpostavke da se prvobitno sjedište srednjovjekovne Drežničke županije nužno moralo nalaziti u blizini današnjega Drežnik Grada, te kako na lokaciji „Crkvina” nisu provedena arheološka istraživanja, pa čak ni osnovna rekognosciranja na terenu, pretpostavku da se srednjovjekovna crkva sv. Jurja nalazila na lokaciji „Crkvina” u blizini današnjega Drežnik Grada ne treba smatrati jedinom mogućom.

Upravo zato treba iznova proučiti sačuvane pisane povijesne izvore koji govore o drežničkom prostoru krajem 13. i početkom 14. stoljeća. U tom smislu pozornost privlači poznati popis župa Zagrebačke biskupije koji je 1334. sastavio gorički arhiđakon Ivan.⁶⁹ Tom prilikom spominje se župna crkva sv. Jurja u Hrapavcima.⁷⁰ Riječ je bila o župnoj crkvi koja se nalazila negdje na posjedu istoimenoga plemićkog roda, koji je svoje porijeklo i posjede imao upravo na prostorima Drežničke

⁶⁵ Hubert Jedin, ur., *Velika povijest Crkve*, sv. 3/2 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993), 272.

⁶⁶ ... *quod Stephanus banus filius coitis Stephani quandam terram Dresnek vocatam a nobis petiuit sibi dari; verum quia nobis de qualitate et quantitate dite terre veritas non constabat...*, Smičiklas, *Codex VII*, dok. 64, str. 74.

⁶⁷ ... *primo incipit a monte Ozlichia vocato iuxta aquam Corona(!) prope ecclesiam sancti Georgi a parte orientali...*, Smičiklas, *Codex VII*, dok. 64, str. 75.

⁶⁸ Kruhek, *Drežnik Grad*, 7-8.

⁶⁹ Franjo Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine”, *Starine JAZU* 4 (1872): 201-229.

⁷⁰ ... *Item sancti Georgi de Hrapauch...*, Rački, „Popis župa”, 217.

županije.⁷¹ Posjed srodničke zajednice, tj. roda od Hrapavaca, spominje se i ranije, već 1273. u ispravi prema kojoj su Dobrotin, sin Dobroslovljev, pa Radovan, sin Dragoslavov, potom Bratuč, sin Golubljev, te Borislav, sin Vukov, kao i Radovan, sin Dragoslavov, svi pripadnici roda od Hrapavaca (*Harapauch*), prodali dio svojega nasljednog posjeda knezu Stjepanu IV. Baboniću.⁷²

Dakle, prema toj ispravi, pripadnici roda od Hrapavaca nisu prodali čitav svoj posjed, nego samo dio (*particulam de terra*), a vjerojatno je bila riječ o južnom dijelu koji se protezao prema današnjim Plitvičkim jezerima. Naime, i te 1273. godine učinjena je reambulacija, tj. omeđivanje dijela posjeda koji je bio predmet kupoprodaje. Iako je reambulacija učinjena poprilično detaljno, tj. izrađen je razmjerno detaljan opis posjeda koji je bio predmet kupoprodaje, jedine su „čvrste točke” u tom opisu navođenja „rijeka Korane” i „vode Korane” (*fluvium Corona et in aqua Corona*).⁷³ Već je iz ovoga navoda jasno da je sastavljač isprave razlikovao „vodu Koranu” od „rijeka Korane”. Naime, potrebno je napomenuti da se u srednjovjekovnim ispravama uočava praksa da su tadašnji sastavljači reambulacije jasno razlikovali veće vodotoke poput rijeka ili rječica, koje su u ispravama opisivane kao *fluvium* ili *aqua*, od manjih, tj. potoka, najčešće opisanih kao *rivulus*.⁷⁴ Latinskim terminom *fluvium* najčešće su opisivani veći i brži vodotoci, a termin *aqua* nije se koristio isključivo za vode stajačice, tj. jezera, jezerca i močvare, nego i za rijeke čiji je protok vode znatno usporen te je često bila riječ o jezerima ili pak vodotocima u kanjonima. Tako se primjerice rijeka Lika, koja polako teče razmjerno dubokim kanjonom, u reambulaciji posjeda Kasega iz 1263. spominje kao *aqua Lyka*.⁷⁵ Štoviše, i u spomenutoj ispravi o reambulaciji zemlje Drežnik iz 1292. jasno se vidi da se termin „voda Korana” (*aqua Corona*)

⁷¹ Hrvoje Kekez, *Pod znamenjem propetog lava. Povijest knezova Babonića do kraja 14. stoljeća* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016), 307-308.

⁷² ... *una parte Dobroteh filio Dobrozlou, Godedrag filio Radozlai, Bratylk filio Golob, Boryzlou filio Wlk, Radoan filio Dragozlo de Harapauch pro se et pro generatione eorum tota et ab altera Zlobask filio Gordos pro comite Stephano filio Stephani ... quandam particulam de terra eorum hereditaria, Harapauch vocata...*, Smičiklas, *Codex VI*, dok. 21, str. 19.

⁷³ O „čvrstim točkama” vidi: Lelja Dobronić, „Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201.”, *Rad JAZU* 283 (1951): 245-246.

⁷⁴ Potrebno je napomenuti da su manji vodotoci, za čije se opisivanje koristio termin *rivulus*, ipak bili trajniji vodotoci koji se često i danas mogu prepoznati na terenu. Primjerice, današnji potok Otešica u reambulaciji posjeda Kasega iz 1263. godine spominje se kao *riuulus Secet potok vocatam* (Smičiklas, *Codex V*, dok. 748, str. 246). Da je srednjovjekovni *Secet potok* uistinu današnji potok Otešica koji se nalazi sjeverno od središta današnjega Gospića jasno je iz isprave u kojoj stoji da je taj potok tekao na istok i ulijevao se u rječicu Liku (pri opisu granice Kasega stoji: ... *per ipsum riuum tendit uersus orientalem(!) et peruenit ad aquam Lyka...*, Smičiklas, *Codex V*, dok. 748, str. 246), baš kao što i danas teče potok Otešica. Dakle, može se kazati da se vodotoci opisivani kao *rivulus* često i danas mogu locirati na terenu, jer korištenje vrlo nestalnih vodotoka za opisivanje međa posjeda nije imalo smisla ni u srednjem vijeku, baš kao što nema ni danas.

⁷⁵ Smičiklas, *Codex V*, dok. 748, str. 246.

odnosio na prostor današnjih Plitvičkih jezera,⁷⁶ tj. prostor na kojemu Korana stvara niz manjih i većih jezera, o čemu će biti više riječi u nastavku rada. Mora se također spomenuti da je i u 16. stoljeću zabilježeno da se prostor današnjih Plitvičkih jezera opisivao terminom „voda Korana”. Naime, upravo je taj izraz (*wassers Khurana*) upotrijebio u svojem pismu krajem 1578. potpukovnik Hans Fernberg.⁷⁷

Stoga je potrebno ponovno obratiti pozornost na dio opisa međa posjeda Hrapavaca iz 1273. u kojemu stoji da je granica posjeda išla „ondje do glave (sc. ušća) potoka, koji se ulijeva u rijeku Koranu i u vodu Korane” te je dalje vodila prema jugu do međe posjeda kneza Radoslava I. Babonića.⁷⁸ Iz navedenoga opisa vidljivo je dakle da je južna granica Hrapavaca, tj. dijela posjeda koji je 1273. bio predmetom kupoprodaje, išla do ušća nekoga neimenovanog potoka koji se ulijevao u Koranu, i to upravo u blizini mjesta gdje se Korana iz jezera ponovno vraćala u svoj riječni tok, tj. korito. Iz ovoga opisa moguće je raspoznati prostor ušća današnjega potoka Plitvice, koji se preko Velikoga slapa ulijeva u Koranu kod najnižega plitvičkog jezera Kaluđerovca (prilog 8).

Zanimljivo je da se na obližnjem lokalitetu Široka luka pokraj Plitvica Sela, uz sam potok Plitvicu, nalaze ostaci romaničke crkve, dakle sakralnoga objekta građenog u predosmansko doba, za koju je Dragutin Franić zabilježio da je bila posvećena sv. Marku, iako je većina putopisaca s kraja 19. i početka 20. stoljeća te ruševine jednostavno nazvala „Crkvina”.⁷⁹ Sama lokacija ostataka te crkve donekle odgovara opisu lokacije crkve sv. Jurja u ispravi iz 1292. godine. Naime, kao što je rečeno, tom prilikom navedeno je da se crkva sv. Jurja nalazila podno brda Oslić u blizini „vode Korane”, tj. jezera Korane,⁸⁰ pri čemu je zanimljiv toponim Oslić (*Ozlich*), koji govori da je riječ o južnim, osunčanim padinama nekoga brda, a upravo u blizini ostataka spomenute crkve u Širokoj luci nalaze se južni obronci uzvišenja Plitvički klanac (kota 653 m. n. v.). Na kraju, da bi se zatvorio krug indicija koje upućuju na to da su ostaci romaničke crkve na lokalitetu Široka luka mogući ostaci srednjovjekovne crkve sv. Jurja, treba upozoriti na još dva podatka. Prvi je 1899. donio Kamenko Delić. On je tada zabilježio da je lokalno pravoslavno stanovništvo te ostatke nazivalo upravo „crkvom sv. Đurađa”, tj. Jurja,⁸¹

⁷⁶ Smičiklas, *Codex VII*, dok. 64, str. 75.

⁷⁷ Radoslav Lopašić, ur., *Spomenici hrvatske Krajine*, knj. 1 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1884), dok. 41, str. 75.

⁷⁸ ... *inde ad caput putei, in quo intrat fluvium Corona et in aqua Corona vadit versus meridiem supra et prevenit ad metas terre predicti Radyzlai...*, Smičiklas, *Codex VI*, dok. 21, str. 19.

⁷⁹ Lidija Bakarić et al., „Sondažna istraživanja crkve sv. Marka u Širokoj luci kod Plitvica Sela”, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 48 (2015), br. 1: 121-141, o nazivu crkve ovdje poglavito 133.

⁸⁰ ... *primo incipit a monte Ozlich*a vocato iuxta aquam Corona(!) prope ecclesiam sancti Georgi a parte orientali..., Smičiklas, *Codex VII*, dok. 64, str. 75.

⁸¹ Kamenko Delić, *Plitvička jezera i njihova okolina* (Zagreb: Srpska štamparija, 1899), 109-110.

što bi moglo ukazivati na svijest, tj. pamćenje tadašnjega lokalnog stanovništva o srednjovjekovnome nebeskom zaštitniku crkve u današnjoj Širokoj luci. Dragutin Franić zabilježio je pak 1910. godine običaj katolika iz obližnjega Drežnik Grada da na blagdan sv. Jurja hodočaste do ruševina crkve u Širokoj luci,⁸² što opetovano ukazuje na pamćenje tadašnjega stanovništva o nekadašnjemu nebeskom zaštitniku te crkve.

Potrebno je naglasiti da je na hrvatskim povijesnim prostorima na više primjera zabilježena praksa da je u vrijeme osmanske ugroze novodošlo pravoslavno, tj. vlaško stanovništvo na područjima koje je uglavnom napustilo prijašnje katoličko stanovništvo preuzimalo postojeće katoličke sakralne objekte pretvarajući ih u pravoslavne, pak su čak pritom i zadržavali nebeskoga zaštitnika. Tako je, primjerice, nakon osmanskoga osvajanja Krbave novodošlo pravoslavno stanovništvo preuzelo katoličku romaničku crkvu sv. Ivana u srednjovjekovnim Jelšanima (danas Jošani) i pretvorilo ju u pravoslavnu crkvu sv. Jovana.⁸³ Zanimljivi su i navodi žumberačkoga župnika Filipa Weitscha iz 1617., prema kojima su pravoslavni uskoci bili naklonjeni katoličkim svećenicima te su vjerske obrede obavljali zajedno s katolicima u katoličkim crkvama, vjerojatno iz praktičnih razloga.⁸⁴ Zanimljiv je i slučaj srednjovjekovnoga benediktinskog samostana sv. Mihovila Arkandela u Rudinama,⁸⁵ na prostoru kojega su početkom 18. stoljeća novodoseljeni pravoslavni stanovnici izgradili sakralni objekt, na što upućuju najnovija arheološka istraživanja.⁸⁶ Dakle, na temelju prije iznesenih vijesti s kraja 19. i početka 20. stoljeća da je lokalno stanovništvo ostatke srednjovjekovne crkve na lokalitetu Široka luka pokraj Plitvica Sela nazivalo crkvom sv. Đurđa, tj. sv. Jurja, kao i ovdje iznesenih komparativnih primjera, s velikom vjerojatnošću može se pretpostaviti da je novodošlo pravoslavno stanovništvo nastavilo koristiti tamošnju katoličku crkvu sv. Jurja preimenovavši ju u crkvu sv. Đurđa, o čemu je ostala svijest u kolektivnoj memoriji tamošnjega stanovništva koja je konačno zapisana krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

⁸² Dragutin Franić, *Plitvička jezera i njihova okolica* (Zagreb: Vlastita naklada, 1910), 311.

⁸³ Kruhek, „Topografija krbavske spomeničke baštine”, 123.

⁸⁴ Jože Mlinarič, *Kostanjeviška opatija 1234-1786* (Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987), 364; Petar Sekulić, „Područje Žumberačkog gorja u razdoblju kasnog srednjeg i novog vijeka”, u: *Tihim svjedoci vjere, baštine i raskoši. Crkva sv. Nikole biskupa u Žumberku, konzervatorsko-restauratorski radovi*, ur. Ana Azinović Bebek (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2017), 14-19.

⁸⁵ O srednjovjekovnom benediktinskom samostanu sv. Mihovila Arkandela u Rudinama vidi najnoviju monografiju: Stanko Andrić, *Rudina – benediktinski samostan sv. Mihaela Arkandela* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020).

⁸⁶ Petar Sekulić, *Čečavac (Rudina), benediktinska opatija Sv. Mihovila Arkandela – stručni izvještaj o revizijskim arheološkim istraživanjima provedenim tijekom 2020. i 2021. godine* (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2022), 39-40.

Ipak treba kazati da se 1501. spominje župna crkva sv. Kuzme i Damjana u Hrapavcima⁸⁷ te da je na temelju kartografskih prikaza, tj. tajnih vojnih karata iz druge polovine 18. stoljeća,⁸⁸ Radoslav Lopašić zaključio da je u neko neodređeno vrijeme crkva sv. Jurja promijenila nebeskoga zaštitnika te je nju i čitav posjed Hrapavaca smjestio na lijevu obalu Korane, nešto sjevernije od Slunja.⁸⁹ Iako je moguće da je tome bilo tako, treba ipak upozoriti na raspon od više od stoljeća i pol između vremena sastavljanja tih dvaju popisa, kao i na činjenicu da su posjedi pojedinih lokalnih rodova često bili heterogene teritorijalne cjeline, tj. da su bili raštrkani po određenom prostoru. Primjerice, posjedi moćnoga plemićkog roda Borića bana bili su uglavnom smješteni na prostoru Požeške županije, i to raštrkani po čitavu njezinu ozemlju.⁹⁰ S druge strane, treba naglasiti dvije činjenice. Prva, već spomenuta, jest da su pripadnici roda od Hrapavaca 1273. prodali samo dio svojega nasljednog posjeda, i to vjerojatno južni dio bliži današnjim Plitvičkim jezerima, a ne čitav posjed, pa je moguće da se župna crkva sv. Kuzme i Damjana nalazila na sjevernom dijelu posjeda, koji je i nakon prodaje južnoga dijela njihova matičnoga posjeda 1273. ostao u njihovu vlasništvu. Druga je činjenica da su knezovi Krčki, nakon što su 1323. preuzeli u posjed Drežničku županiju,⁹¹ njezino sjedište pomaknuli na sjever izgrađivši tvrđi grad Slunj, koji se prvi put spominje 1390. godine.⁹² Dakle, nije nemoguće da je tijekom 14. i početkom 15. stoljeća sjedište roda od Hrapavaca bilo sjevernije od Slunja te da su oni tamo izgradili novu crkvu posvećenu sv. Kuzmi i Damjanu i da se na nju odnosi navod popisa iz 1501., tj. ona je postala glavna crkva toga roda. Može se dakle s velikom sigurnošću pretpostaviti da crkva sv. Jurja iz Hrapavaca spomenuta 1334. i crkva sv. Kuzme i Damjana u Hrapavcima spomenuta 1501. nisu jedan te isti sakralni objekt. Naime, postoji niz srednjovjekovnih komparativnih primjera da se različite crkve, tj. sakralni objekti, prilikom opisa njihove lokacije atribuiraju isto, a da nije riječ o istoj crkvi. Možda je ponajbolji primjer nekoliko crkava koje su početkom 14. stoljeća nosile atribuciju *de Gora*, prema prostoru srednjovjekovne Gorske županije u kojoj su se nalazile, a pritom nikako nije riječ o identičnom sakralnom objektu.⁹³

⁸⁷ ... *ecclesie sanctorum Cosme et Damiani in Hrapawcz...*, Rački, „Popis župa”, 217.

⁸⁸ Arcanum Maps – The Historical Map Portal, pristup ostvaren 27. 11. 2020., <https://maps.arcanum.com/en/>.

⁸⁹ Vidi kartu „Krajevi oko Kupe i Korane koncem XV. vieka”, u: Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, iza 328.

⁹⁰ Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013), 117-124.

⁹¹ Smičiklas, *Codex IX*, dok. 98, str. 114-115.

⁹² Stjepan Gunjača, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. XVII (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1981), dok. 217, str. 305-306.

⁹³ Riječ je o crkvama Blažene Djevice Marije (*ecclesia beate virginis de Gora*), sv. Klementa (*ecclesia sancti Clementis de Gora*), sv. Petra (*ecclesia sancti Petri de Gora*) i crkvi ivanovaca (*ecclesia*

Ako se ponovno protumače podaci iz spomenutih isprava iz 1273. i 1292., može se zaključiti da je u blizini Krčingrada u to doba postojao važan sakralni objekt, tj. crkva sv. Jurja, te da se ona nalazila na lokalitetu Široka luka pokraj Plitvica Sela, a njezini su ostaci i danas vidljivi. Kako je riječ o ostacima romaničke crkve, moguće je da se upravo na tu crkvu odnose vijesti iz 1185., tj. da je ona bila sjedište jedne od četiri nadžupe koje su prema zaključcima sinoda održanog u Splitu trebale sačinjavati novoosnovanu Krbavsku biskupiju. Kako je logično zaključivati da se sjedište drežničke parohije s kraja 12. stoljeća nalazilo u blizini sjedišta Drežničke županije, prema kojemu je i imenovana sama parohija, a kako se lokalitet Široka luka nalazi u blizini samoga Krčingrada, to je dodatni indikator da je prvobitno sjedište Drežničke županije bio upravo Krčingrad.

Na kraju, i sama etimologija pojma „Drežnik” upućuje na to da ga se može povezati s prostorom Plitvičkih jezera, tj. da je srednjovjekovna Drežnička županija nazvana prema svojem sjedištu koje se nalazilo na prostoru Plitvičkih jezera. Naime, moguće je da „Drežnik” dolazi od riječi „drezga”, u značenju plutajućih vodenih biljaka sitnijega lišća koje ljeti prekrije površine kanala i drugih slabo protočnih voda, ili pak od glagola „dreždati”, tj. „dražditi”, u značenju neugodnog i pretjerano jakog oglašavanja.⁹⁴ Oba tumačenja etimologije pojma „Drežnik” moguće je povezati s prostorom Plitvičkih jezera. S jedne strane, riječ je o slabo protočnom riječnom toku na kojemu se skupljaju plutajuće vodene biljke, a s druge pak strane tamošnji slapovi svakako stvaraju veliku buku.

Zaključne misli

Kako su dosadašnja arheološka istraživanja pokazala da je Krčingrad izgrađen, tj. znatno dograđen krajem 13. i početkom 14. stoljeća, dok su njime gospodarili knezovi Babonići, te kako na širem drežničkom prostoru dosad nije poznato nijedno tako značajno utvrđenje koje je postojalo u tom ili ranijem razdoblju, tako je moguće u znatnoj se mjeri složiti s na početku ovoga rada iznesenim mišljenjem Emilija Laszowskog, tj. upozoriti na zatvoreni krug indicija koje upućuju na mogućnost da je Krčingrad vjerojatno bio prvobitno sjedište Drežničke županije te da se ono tijekom 13. početkom i 14. stoljeća zvalo Drežnik, a posljedično po njemu i čitava županija. To su prvobitno županijsko sjedište krajem 13. i početkom 14. stoljeća bitno dogradili knezovi Babonići da bi lakše ostvarivali svoju vlast na tome prostoru.

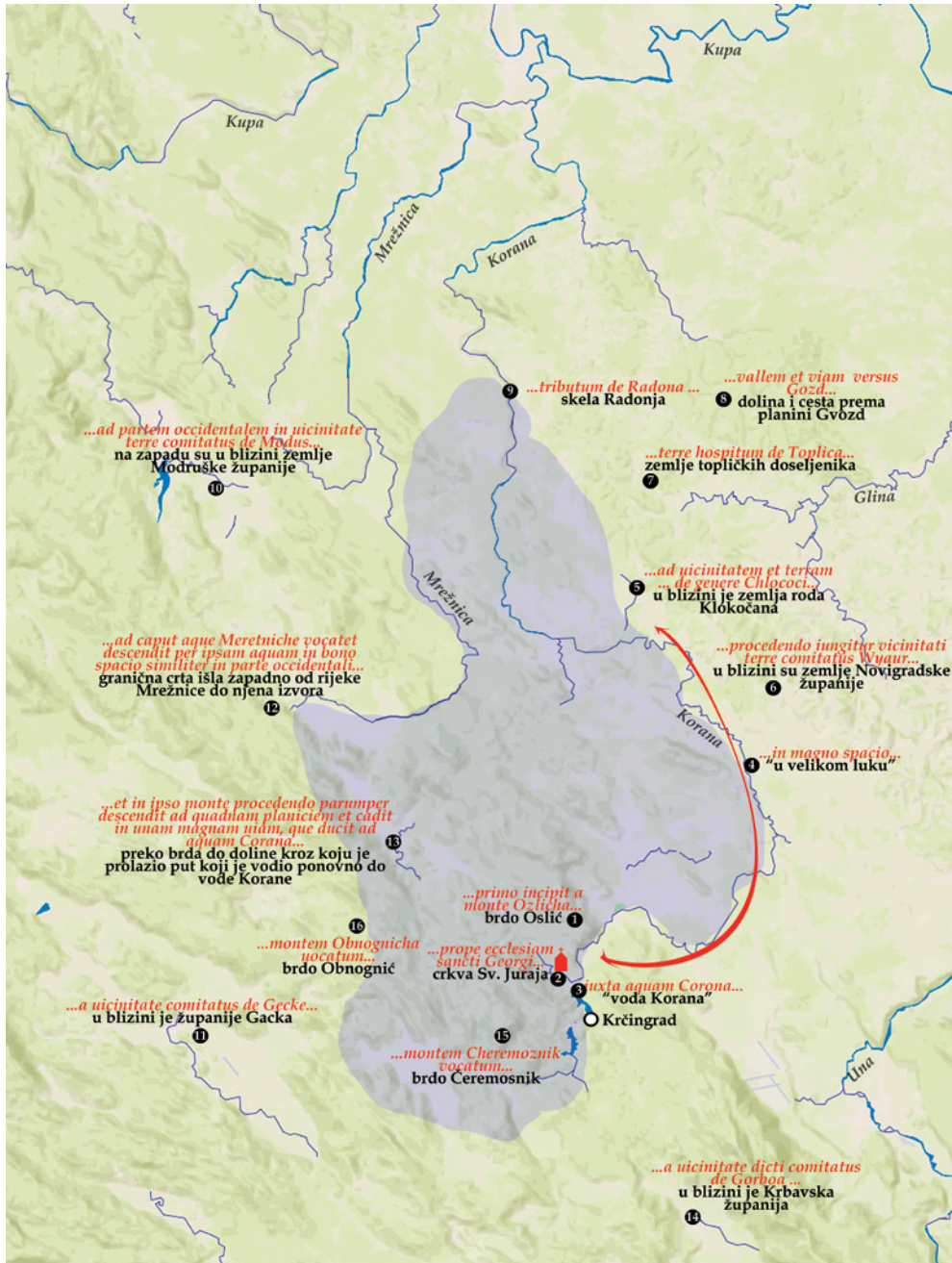
cruciferorum de Gora). Rački, „Popis župa”, 203-205; Drago Miletić, „Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Gori”, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 22/23 (1996/1997): 129-132.

⁹⁴ „Drežnik” / „drèzga”, Hrvatski jezični portal, pristup ostvaren 7. 12. 2022.
<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>.

PRILOZI

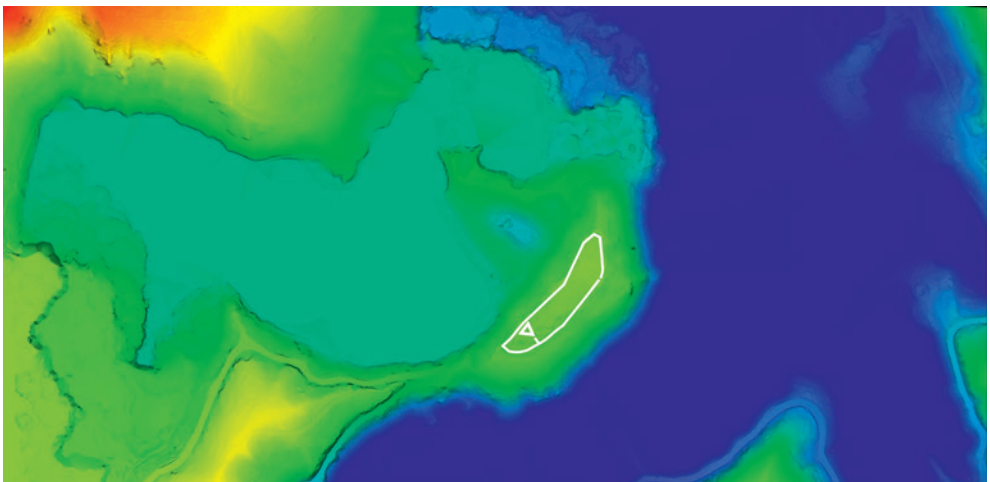
Prilog 1. Pogled iz zraka na južni dio staroga grada Krčingrada nakon provedenih arheoloških istraživanja 2020. godine

Prilog 2. Granice srednjovjekovne Drežničke županije prema ispravi iz 1292. godine

Prilog 3. Pogled iz zraka na ostatke staroga grada Krčingrada

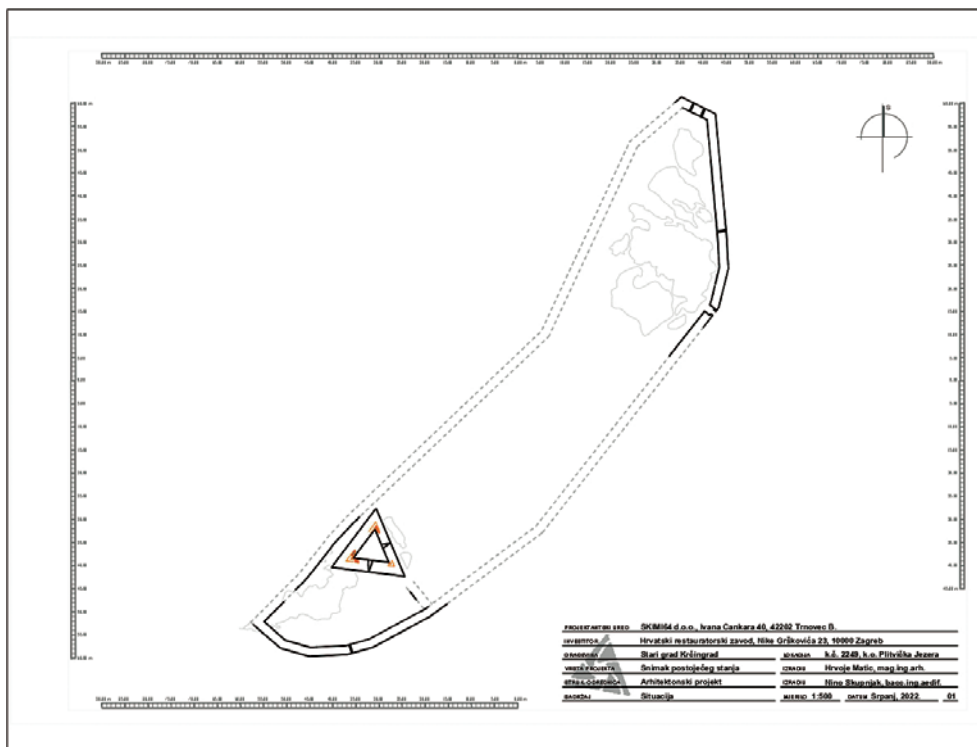
Prilog 4. Lidarska snimka položaja Krčingrada s tlocrtom tvrdoga grada

Prilog 5. Pogled iz zraka na ostatke staroga grada Krčingrada nakon provedenih arheoloških istraživanja 2022. godine

Prilog 6. Pogled s jugoistoka na ostatke južnoga dijela staroga grada Krčingrada

Prilog 7. Tlocrt staroga grada Krčingrada nakon provedenih arheoloških istraživanja 2022. godine

Prilog 8. Topografija prostora današnjih Plitvičkih jezera prema ispravi iz 1273. godine

Neobjavljeni izvori

Hrvatska – Arhiv Ministarstva kulture Republike Hrvatske – Konzervatorski odjel Rijeka – „Krčingrad”.

Objavljeni izvori i literatura

Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest; Sveučilišna naklada Liber, 1980.

Ančić, Mladen. „Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu”. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 27 (1994): 29-42.

Ančić, Mladen. „Vlastelinstvo hrvatskog hercega u Gorskoj županiji”. *Povijesni prilozi* 15 (1996): 201-240.

Andrić, Stanko. *Rudina – benediktinski samostan sv. Mihaela Arkanđela*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020.

Arcanum Maps – The Historical Map Portal. Pristup ostvaren 27. 11. 2020. <https://maps.arcanum.com/en/>.

Bakarić, Lidija; **Kostešić**, Iva; **Mihelić**, Sanjin; **Šegvić**, Nera. „Sondažna istraživanja crkve sv. Marka u Širokoj luci kod Plitvica Sela”. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 48 (2015), br. 1: 121-141.

Beuc, Ivan. *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. Zagreb: Pravni fakultet, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 1985.

Bogović, Mile. *Modruška ili Krbavska biskupija. Povodom 550. obljetnice prijenosa biskupijskog središta iz Krbave u Modruš (1460. – 2010.)*. Gospić: Gospićko-senjska biskupija, 2010.

Brunner, Otto. *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992.

Budak, Neven. *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*. Zagreb; Koprivnica: Nakladnička kuća „Dr. Feletar”, 1994.

Christaller, Walter. *Die zentralen Orte in Süddeutschland: Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1968.

Delić, Kamenko. *Plitvička jezera i njihova okolina*. Zagreb: Srpska štamparija, 1899.

Dobronić, Lelja. „Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201.” *Rad JAZU* 283 (1951): 245-329.

„Drežnik” / „drèzga”. Hrvatski jezični portal. Pristup ostvaren 7. 12. 2022. <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>.

Engel, Pál. *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526*. London; New York: I. B. Tauris, 2001.

Franić, Dragutin. *Plitvička jezera i njihova okolica*. Zagreb: Vlastita naklada, 1910.

Grgin, Borislav. „Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku”. U: *Hrvatske županije kroz stoljeća*, uredio Ivo Goldstein, 21-38. Zagreb: Školska knjiga, 1996.

Gunjača, Stjepan, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, svezak XVII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1981.

Horvat, Zorislav. „Kašteli na sjevernim obroncima Zrinske gore u obrani od Turaka”. *Riječi* 1-2 (2003): 92-114.

Horvat, Zorislav. „Pozicije burgova tijekom 13.-15. stoljeća”. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 16 (2008), br. 1 (35): 22-39.

Jedin, Hubert, ur. *Velika povijest Crkve*, svezak 3/2. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.

Jelaš, Danijel. „Tipologija srednjovjekovnih gradskih naselja u donjem međurječju Drave i Save”. *Povijesni zbornik* 4 (2012), br. 5: 33-50.

Karbić, Marija. *Plemićki rod Borića bana*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013.

Kekez, Hrvoje. „Lička županija i Kasezi u srednjem vijeku”. U: *Gospić: grad, ljudi, identitet*, uredio Željko Holjevac, 97-103. Zagreb; Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2013.

Kekez, Hrvoje. *Pod znamenjem propetog lava. Povijest knezova Babonića do kraja 14. stoljeća*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.

Kekez, Hrvoje. „Sisačka utvrda i njezine predstraže u obrambenim strategijama sredinom 16. stoljeća”. U: *Sisačka bitka 1593.-2018. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija povodom 425-te obljetnice Sisačke bitke održanoga u Sisku 20. lipnja 2018. godine*, uredili Hrvoje Kekez, Stipica Grgić i Valentina Janković, 5-23. Sisak: Sisačka biskupija; Hrvatsko katoličko sveučilište; Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2019.

Kekez, Hrvoje; **Pleše**, Tajana; **Sekulić**, Petar. „Plitvički Krčingrad i Babonići – prilog kontekstualizaciji vremena gradnje”. *Povijesni prilozi* 37 (2018), br. 54: 65-99.

Klaić, Nada, ur. *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*. Zagreb: Školska knjiga, 1972.

Kruhek, Milan. „Fortifikacijska arhitektura Banije s osobitim osvrtom na razdoblje njene obrambene uloge u XVI i XVII stoljeću”. Magistarski rad, Sveučilište u Zadru, 1976.

Kruhek, Milan. „Rat za opstojnost Hrvatskoga Kraljevstva na kupskoj granici. Borbe za kaptolski kaštel u Sisku i druge utvrde na Kupi 1591.-1595. godine”. U: *Sisačka bitka 1593.*, uredili Ivo Goldstein i Milan Kruhek, 33-66. Zagreb; Sisak: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta; Institut za suvremenu povijest; Povijesni arhiv Sisak, 1994.

Kruhek, Milan. „Topografija krbavske spomeničke baštine”. U: *Krbavska bitka i njezine posljedice*, uredio Dragutin Pavličević, 99-129. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika; Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1997.

Kruhek, Milan. *Drežnik Grad: srednjovjekovno naselje i kaštel Frankopana na Korani*. Rakovica: Općina Rakovica, 2009.

Kubinyi, András. „Városhálózat a késő középkármédecében”. *Történelmi szemle* 46 (2004), br. 1-2: 12-16.

Laszowski, Emilij. „Stara hrvatska županija podgorska (*Comitatus Podgorya*)”. *Rad JAZU* 138 (1899): 3-22.

Lopašić, Radoslav, ur. *Spomenici hrvatske Krajine*, knjiga 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1884.

Lopašić, Radoslav. *Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice: sa dvadeset i tri slike i jednom zemljopisnom kartom*. Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1895.

Miletić, Drago. „Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Gori”. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 22/23 (1996/1997): 127-151.

Mlinarić, Jože. *Kostanjeviška opatija 1234-1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.

Novak, Ana. „Topusko u razdoblju od dolaska cistercita do kraja srednjega vijeka”. Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2008.

Novak, Ana. „Gorski arhiđakonat Zagrebačke biskupije u razdoblju od 1334. do 1501. godine (Povijesni razvoj crkvenoadministrativnoga područja)”. Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2011.

Rački, Franjo. „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine”. *Starine JAZU* 4 (1872): 201-229.

Sekulić, Petar. „Područje Žumberačkog gorja u razdoblju kasnog srednjeg i novog vijeka”. U: *Tihi svjedoci vjere, baštine i raskoši. Crkva sv. Nikole biskupa u Žumberku, konzervatorsko-restauratorski radovi*, uredila Ana Azinović Bebek, 14-19. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2017.

Sekulić, Petar. *Stručni izvještaj o radovima provedenim tijekom 2020. godine u okviru realizacije programa Plitvička jezera, NP Plitvička jezera, Stari grad Krčingrad, Stari grad Prozorac.* Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2020.

Sekulić, Petar. „Arhivske crtice uz 110. godišnjicu od početka arheoloških istraživanja starog grada (Krčingrada) na Plitvičkim jezerima”. *Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 13 (2022): 125-135.

Sekulić, Petar. *Čečavac (Rudina), benediktinska opatija Sv. Mihovila Arkandela – stručni izvještaj o revizijskim arheološkim istraživanjima provedenim tijekom 2020. i 2021. godine.* Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2022.

Sekulić, Petar. *Završni izvještaj o arheološkim istraživanjima starog grada Krčingrada 2022. godine.* Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2022.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak II.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1904.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak III.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1905.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak IV.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1906.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak V.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1907.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak VI.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1908.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak VII.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1909.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak VIII.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1910.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, svezak IX.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1911.

Smiljanić, Franjo. *Studije o srednjovjekovnim slavenskim/hrvatskim institucijama.* Zadar: Sveučilište u Zadru, 2010.

Stipančević, Mario. *Neznani svijet Emila Laszowskog*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2014.

Šišić, Ferdo, ur. *Hrvatski saborski spisi*, knjiga 2. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1914.

Škiljan, Filip. „Srednjovjekovni grad Steničnjak na Kordunu”. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 38 (2006): 93-112.

Thallóczy, Lajos; **Barabás**, Samu, ur. *Codex diplomaticus Comitum de Frangepanibus. A Frangepán család oklevéltára*, svezak I-II. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1910.

*Hrvoje Kekez**

*Petar Sekulić***

Elaborating an Idea of Emilij Laszowski: Krčingrad as the Possible Original Seat of the Drežnik County

Summary

The medieval fortress of Krčingrad is situated on a wooded peninsula between the Kozjačko and Gradinsko lakes, within the Plitvice Lakes National Park. Archaeological investigations conducted so far have confirmed that the visible remains of the fortress date back to the late 13th or early 14th century, while a broad contextualization of the preserved written sources suggests that it was most likely built by the Babonić Counts to protect the entrance to their political and economic domain. Krčingrad occupied a strategic position along a significant traffic route that, transversing the Plitvice Lakes area, connected the territories of medieval Drežnik and Krbava Counties with Lika County. The paper explores Emilij Laszowski's hypothesis that Krčingrad was the original centre of the medieval Drežnik County, analysing the previous opinions expressed in historiographical literature while also taking into account medieval written sources, various later testimonies, and an assessment of the geostrategic importance of the Plitvice area during the High Middle Ages through the spectrum of the central functions of a settlement.

Keywords: Plitvice Lakes, Krčingrad, Drežnik County, county seat, Emilij Laszowski, High Middle Ages

* Hrvoje Kekez, Department of History, Catholic University of Croatia, Ilica 242, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: hrvoje.kekez@unicath.hr

** Petar Sekulić, Croatian Conservation Institute, Kožarska 5, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: psekulic@h-r-z.hr